

O ARHIVU OBITELJI HEKTOROVIĆ*

Tomislav Rankar

Tri jednostavne, opremom skromne, knjižice Stijepa Plančića »Inventar arhiva Hektorović« I—III (Stari Grad 1980, 1982. i 1984), što ih je objelodanio Centar za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, po svojem sadržaju nisu samo vrijedno arhivsko pomagalo, nego i iznenađujuće otkriće, pogled u nepoznato bogatstvo izvorne građe o povijesti Staroga Grada i općenito otoka Hvara od XV. do XVIII. st., pa je ovom prilogu zadatak da upozori na istraživačke mogućnosti što ih taj obiteljski arhiv pruža.

Objelodanjeni inventar sadrži, ustvari, opis i kratki sadržaj (regesta) ostatka arhiva obitelji Hektorović, na što već u uvodu u prvi svezak Inventara upozorava i sâm autor S. Plančić (I, 5). U historiografiji je već odavno poznato kakva je bila sudbina tog arhiva i kakvim je sve stradanjima bio izvrnut.¹ Spašene ostatke Arhiva Hektorović, ističe sastavljač regesta, »nabavila je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti god. 1951, te ga predala na čuvanje svom Historijskom institutu u Dubrovniku« (I, 5). Građa Arhiva uglavnom se upotrebljavala u povijesnoknjiževnim istraživanjima, prije svega o pjesniku Petru Hektoroviću ili o zidanju njegova Tvrđalja u Starom Gradu, pri čemu je istaknuto da »rukopisa od književne vrijednosti nema među tim dokumentima«.² Što zapravo sadrže ostaci obiteljskog arhiva Hektorović, do objelodanjivanja Inventara nismo znali.

Njegov autor S. Plančić na samom početku ističe, sa skromnošću koja uvijek prati istinski rad, da je on samo »ex privata i iz lokal-patriotizma, amaterski, arhiv pregledavao«, nastojeći ga ponešto i srediti, ali da nije »uspio ni približno to postići« (I, 6). Arhiv obitelji Hektorović došao je do nas, kako to svjedoči Inventar, ne samo u raskomadanim ostacima nego i sadržajno heterogen, nepotpune i ispremičane građe. On se danas čuva u 147 svezaka, koje Inventar redom opisuje, ali su pojedine vrste građe razbacane u čitavu njegovu opsegu, što samo po sebi svjedoči o krajnjem nemaru spram obiteljskog arhiva Hektorović u prvoj polovini ovoga stoljeća. Razba-

* Prilog se temelji na referatu: »Arhiv Hektorović ili povratak u zavičaj«, održanu 29. VII. 1987. u Starom Gradu na Hvaru, u povodu obilježavanja 500. obljetnice rođenja Petra Hektorovića (1487—1987).

¹ F. Maroević, Tragom rukopisâ Petra Hektorovića, Zbornik radova o Petru Hektoroviću, Zagreb 1970, 153—166.

² isto, 165—166; o građi Arhiva Hektorović i Tvrđalju usp.: M. Gamulin, Tvrđalj Petra Hektorovića u Starom Gradu na Hvaru, Zagreb 1988.

cana i nepovezana građa pokazuje da radom pojedinca nije bilo moguće srediti, prema arhivističkim načelima, desetljećima razarani arhiv Hektorovića, a po svoj prilici je opravdana i sumnja S. Plančića da će se to uopće i moći temeljito uraditi, jer je dio građe zauvijek propao, a time uništene i sadržajne cjeline arhiva. Unatoč svemu tome, Inventar S. Plančića vrijedno je ostvarenje i djelo pregalaštva koje nas uvodi u nepoznata područja hvarske povijesti.

Građa Arhiva Hektorović uglavnom pripada razdoblju od XV. do XVIII. st., ali glavnina dokumenata potječe iz XVII. i XVIII. stoljeća. Autor Inventara ističe da građa Arhiva Hektorović pripada »dosad prilično oskudnom arhivskom fondu s područja hvarske općine iz mletačkog doba« (I, 6), što je, nažalost, uglavnom točno. Kao ni susjedni otok Brač, ni Hvar nije sačuvao onu vrstu izvorne građe koja je za svaki dalmatinski grad, za svako komunalno društvo, od srednjega vijeka dalje najvažnija — notarske spise i svakodnevne bilješke notarskih kancelarija. Građa o mletačkom razdoblju hvarske povijesti koja je do nas doprla, od matičnih knjiga i crkvenih ili samostanskih arhiva do općinskih spisa i arhiva pojedinih obitelji, dakako, izvanredno je važna, ali u njoj nema one vrste vrela, notarijata, koja nam jedina omogućuje živo i neposredno upoznavanje društvene svakodnevice. Ni Arhiv Hektorović, razumije se, ne može nadoknaditi tu prazninu, ali on, unatoč tome, čuva vrlo bogatu građu o gospodarskoj i društvenoj povijesti otoka i, napokon, u njemu je sačuvan i jedan fragment davno iščezlog hvarskog notarijata iz sredine XVI. st., što je upravo simboličko svjedočanstvo o njegovoj vrijednosti.³

Autor Inventara upozorava u uvodu da »ostatak arhiva sadrži pretežno spise parnica« što su ih vodili Matija i Mark-Antun Hektorović kao notari i odvjetnici za druge stranke i, pretežno, »protiv drugih Hektorovića ili njihove rodbine za baštinenje imanja Petra Hektorovića«, prema pjesnikovoj oporuci iz 1559. (I, 5). Na prvi je pogled takav sadržajni dojam i opravdan, ali valja ipak istaknuti da ne bismo mogli izreći tako visoku ocjenu o vrijednosti Arhiva Hektorović kada bi taj zaključak bio doista točan i kada u njemu ne bi bilo, pored parničnih spisa, i drugih vrsta građe koja osvjetljava različita područja hvarske prošlosti. Dapače, i spisi mnogobrojnih parnica sadrže mnoštvo podataka o načinu stjecanja i razvoju posjedâ, prije svega zemljišnih, obitelji Hektorović, pa je i sadržajna vrijednost samih parničnih spisa šira od uže pravopovijesne. Na to valja upozoriti i zbog toga što se u Arhivu čuva i zbirka pojedinačnih isprava o obitelji Hektorović koja se sadržajno nadovezuje na parnične spise i još potpunije objašnjava proces nastajanja obiteljskog posjeda. U svescima 121 i 124, naprimjer, ima isprava iz XV. i XVI. st. koje su važne za proučavanje obiteljske genealogije i posjedâ Hektorovića (III, 57—59, 67—69), a u sv. 126 sačuvano je 36 isprava na pergameni od 1488. do 1567, dakle iz vremena Petra Hektorovića, važnih za poznavanje gospodarske djelatnosti obitelji (isto, 78—85).⁴

³ Inventar arhiva Hektorović [dalje: IAH] III, 132—190, notar Petar de Bonifatiis, sv. 135 (1553—1556), sv. 136 (1554—1560, 1567, 1570—1578).

⁴ Genealogiju obitelji Hektorović v. u: Gamulin, Tvrđalj Petra Hektorovića, 146—147.

Ovdje nas, ipak, prije svega zanimaju oni dijelovi Arhiva Hektorović koji obiljem podataka otkrivaju svakodnevni život otoka Hvara i njegovih ljudi u široku rasponu od XVI. do XVIII. st., dakle u onom razdoblju hvarske i dalmatinske povijesti koje je u našoj historiografiji općenito slabije istraženo. Historiografija je, doduše, posljednjih godina znatno napredovala u proučavanju mletačkog razdoblja hvarske povijesti, prije svega u radovima koji su se odnosili na hvarski pučki ustanak 1510—1514. i na njegove društvene okolnosti,⁵ ali XVII. i XVIII. stoljeće, napose ono prvo, još uvijek slabo poznajemo, a od svega najoskudnije gospodarsku i društvenu povijest otoka, o čemu upravo Arhiv Hektorović sadrži mnogo vrijedne građe.

Promatrajući hvarsko društvo kroz tu građu i podatke koje o njoj pruža Inventar, uočavamo dva njegova glavna obilježja: prvo, da je ono izrazito slojevito i drugo, da je ono u mletačkoj epohi, unatoč gospodarskoj i staleškoj slojevitosti, u cjelini bilo vrlo dinamično i poletno, što su važni zaključci koji produbljuju i čine životnijima, stvarnijima naša znanja o razvoju otoka Hvara od XVI. do XVIII. stoljeća. Na jednoj je strani hvarskoga društva otočka elita, unutar nje plemićke obitelji i, građom najpotpunije osvijetljena, obitelj Hektorović u više njezinih naraštaja, s društvenom nadmoći u svakodnevicu komune, a s druge preostali slojevi stanovništva, do društvene osnovice koju tvore hvarski težaci, pastiri, obrtnici ili ribari. Ali, koliko god je taj društveni raspon i na primjeru građe koju sadrži Arhiv Hektorović lako primjetan u mnogim područjima svakodnevnog života, ipak je primjetno i to da u privrednom razvoju otoka ne sudjeluje samo društvena elita komune, plemstvo i imućniji pučani, nego i drugi njegovi slojevi, a to znači glavčina njegova stanovništva. Arhiv Hektorović, razumije se, najbolje ocrta razvoj elite, ali njegova građa sadrži i mnogo podataka o gospodarskoj osnovici otoka, o svakodnevnom životu hvarskih težaka i njihovu radu na suncem obasjanim ili kišom udaranim vinogradima, o pomorcima koji na tartanama, bracerama i trabakulima prevoze hvarsku robu i trguju širom Jadrana, o ribarima ili ribarskim družinama i njihovim leutima itd. Izvorna građa Arhiva Hektorović, ukratko, veoma obogaćuje našu predodžbu o razvoju otoka Hvara u XVI—XVIII. st., jer upućuje na jake imovne i društvene razlike između pojedinih slojeva komunalnog stanovništva, ali istodobno otvara pogled u jedno ustrajno, otporno i u cjelini poduzetno društvo, s dinamičnim nastojanjima njegovih ljudi.

Arhiv Hektorović, primjerice, sadrži mnogo podataka o djevojačkim mirazima od XVI. do XVIII. stoljeća koji su, kao u zrcalu, odražavali diferencijaciju dalmatinskih društava i staleški položaj njihovih slojeva. Plemićke i imućnije pučanske obitelji daju u XVII. i XVIII. stoljeću svojim kćerkama razmjerno visoke miraze, između 1000 i 2000 dukata,⁶ dok, s druge strane, mirazi siromašnijih slojeva najčešće jedva prelaze iznose od 200 do 300 lira. Visoke miraze bilježe dokumenti koji su nastali djelatnošću pojedinih Hek-

⁵ »Matij Ivanić i njegovo doba«, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 10, Zagreb 1977; A. Gabelić, Ustanak hvarskih pučana (1510—1514), Split 1988.

⁶ IAH, 800 dukata (III, 46; 1573); 1000 dukata (II, 5, 36; I, 61, 78; 1652, 1687, 1726, 1744); 1200 dukata (I, 81; 1622); 1500 dukata (I, 11; II, 27; 1634, 1778); 2000 dukata (III, 215; 1628).

torovića, pa već i time upućuju na svoju pripadnost eliti, dok su skromniji mirazi zabilježeni u sveščićima pitavsko-jelšanskog notara Petra de Bonifatiis iz sredine XVI. stoljeća, što znači da uglavnom pripadaju težačkom i pučanskom stanovništvu sjeverne strane otoka.⁷ Dragocjeni su to podaci iz Arhiva Hektorović koji su se dosada, čini se, malo spominjali u radovima o povijesti otoka Hvara, pa ćemo ih zbog toga morati uključiti u šira istraživanja o društvu mletačke Dalmacije XVI—XVIII. stoljeća.⁸

Velik broj dokumenata osvjetljava gospodarsku djelatnost i poslovanje pojedinih Hektorovića — prije svega su to Matij (1626—1704) i Mark-Antun (1672—1766) — ali i drugih obitelji koje su ulazile u krug imućnijih u komuni. Ne bi bilo moguće niti jednostavno nabrojiti sve te poslovne knjige ili rukopisne sveščiće o zemljišnoj, stočarskoj, trgovačkoj i financijskoj djelatnosti posjedničkih slojeva jer ih je, prema Inventaru, sačuvano nekoliko desetaka. U historiografiji su ti rukopisi gotovo nepoznati, premda su istraživački vrlo zanimljivi jer sadrže važnu građu o ekonomskom djelovanju hvarškoga društva. Pritom valja istaknuti da se u njima ne očituje samo gospodarski razvoj elite, nego i neposredna agrarna ili trgovačka svakodnevnica preostalih slojeva stanovništva u XV, XVII. i XVIII. stoljeću. Evo nekoliko primjera te građe.

U svesku 33 (I, 31) nalazi se rukopis od 318 strana: »Libro dell'entrate Lucoeuich« ili knjiga dužnikâ obitelji Lukoević, s građom o poslovanju obitelji između 1608. i 1645. U svesku 117, br. 1—12 (III, 42—45) čuva se dvanaest rukopisnih sveščića, s vrlo zanimljivom građom o gospodarskom životu na Hvaru u XVII. i XVIII. stoljeću. Br. 1: »Nota de lauori dell'Anno 1620 e del 1621«, o zemljišnim radovima na posjedima Hektorović; br. 2: »1642 Libro delle entrate Animalia«, popis prihoda od sitne stoke iz 1641. i 1647, od mošta iz 1637, 1646, 1647. i 1658, od smokava iz 1636. i 1638, neoznačene obitelji; br. 3: »Nota dell'entrate di mosti et fighi l'anno 1635«, popis prihoda sa zemljišta obitelji Dujmičića i Paladino, s imenima težaka i njihovim podavanjima; br. 4: »Nota dell'entrate di mosti e fighi l'anno 1633«, također s posjedâ Dujmičića i Paladino; br. 7: »Libro di debitori«, sveščić s popisom dužnikâ Ivana-Pavla Dujmičića od 1638. do 1652. za mošt, vino, pšenicu, srdele i dr.; br. 9: sveščić od 144 strane Matija Hektorovića, s vrlo zanimljivom građom o njegovoj poslovnoj djelatnosti između 1654. i 1666, u Starom Gradu, Veneciji, Korčuli i Kotoru itd. Svezak 132, br. 3—14 (III, 114—116) sadrži popise prihoda sa zemljišnih posjeda Mark-Antuna Hektorovića od 1724. do 1748. od mošta, maslina i smokava, s nazivima zemljišta i imenima težaka. U svesku 24 (I, 21) nalazi se rukopis Mark-Antuna Hektorovića s različitim podacima, pa i »Dnevnik jematve«, u kojemu su za god. 1763. i 1764. zabilježeni troškovi za radnike koji su popravljali bačve i vršili druge radove, zatim

⁷ isto, 106 lira (III, 156; 1570); 120 lira (III, 136, 150; 1554, 1558); 160 lira (III, 150; 1558); 170 lira (III, 138, 150; 1555, 1558); 300 lira (III, 135; 1554); 328 lira (III, 183; 1577); 30 dukata (III, 136; 1554); 100 dukata (III, 143; 1556); 200 dukata (III, 142, 143; 1556); jedan Skrivanić, pak, dobiva miraz od 500 dukata (III, 173; 1575).

⁸ O zadarskim mirazima XVI. st.: T. Raukar — I. Petricioli — F. Svelec — S. Peričić, Zadar pod mletačkom upravom 1409—1797, Zadar 1987, 265—266.

iznosi prihoda u moštu, smokvama i maslinama i dr. Sve je to neproučena građa koja osvjetljava društvene i gospodarske odnose između zemljovlasnika i težaka, s važnim pojedinostima, kao što su vrste zemljišnih radova ili visine težačkih nadnica, pa je tek valja istražiti, kvantificirati i ugraditi u naše predodžbe o privrednoj povijesti otoka Hvara.

Poslovni polet Hvarana XVII. i XVIII. st. napose očrtava obilje podataka o hvarskoj trgovini. Ako se uzme u obzir prije spomenuta činjenica da otok Hvar nije sačuvao notarske spise i da je naše poznavanje hvarske trgovine u mletačkom razdoblju općenito skromno, građa o trgovačkom poslovanju u Arhivu Hektorović, kako u onim njegovim dijelovima koji su nastali u obitelji Hektorović tako i u fragmentu notarskog sveščića Petra de Bonifatiis, dakle u dva različita staleška kruga hvarskog društva, postaje važno vrelo za buduća ekonomskopovijesna istraživanja o Hvaru.

Trgovinom se u mletačkom razdoblju bave i pripadnici elite i hvarski pučani, a osnovicom trgovanja su domaći proizvodi, prije svega vino, smokve i soljena riba. Arhiv Hektorović zbog toga sadrži građu o trgovanju obitelji Hektorović, ali su ipak mnogo zanimljiviji podaci o živom trgovačkom poslovanju neplemičkog stanovništva iz gradskih naselja na sjevernoj strani otoka, od Jelse do Staroga Grada. Unutar te pučanske skupine, kako svjedoče notarske bilješke Petra de Bonifatiis, odvajaju se u sredini XVI. stoljeća imućnije obitelji kao, naprimjer, Skrivanići ili Teveljići, s vrlo razvijenom djelatnošću. Jedan od predstavnika te skupine Hvarana u drugoj polovini XVI. stoljeća je Luka Teveljić iz Jelse, posjednik i trgovac.⁹ U 70-im godinama XVI. st. Teveljić izvozi slane srdele, ulaže robu i novac u trgovačka društva, ali istodobno je i vlasnik stoke koju daje u zakup pastirima.¹⁰ Izvozna trgovina slanim srdelama poticala je i razvoj hvarskih obrta, pa, naprimjer, bačvar Matij izrađuje 1575. Luki Teveljiću 100 barila, a 1576. 205 barila za slane srdele.¹¹ O razvijenosti trgovine na Hvaru u XVI. stoljeću svjedoče i brojna trgovačka društva, u koja se ulažu gotovina, roba, brodovi i rad. Kapitali društava nisu osobito visoki, do 200 dukata, ali brojnost podataka o tom obliku poslovanja na sasvim nov način osvjetljava privredu otoka Hvara u XVI. stoljeću.¹² Opseg hvarske trgovine prema građi u Arhivu Hektorović bijaše jadranski, od Venecije na sjeveru, do Krfa na jugu, a na-

⁹ IAH, I, 69, sv. 73, br. 3, popis isprava Luke Teveljića iz Jelse o njegovim posjedima, stečenim od 1583. do 1603. i njegovih nasljednika do 1614; prema jednom dokumentu iz 1629, u njegovoj je ostavštini bilo 150 nekretnina (isto, 67, sv. 71, br. 6).

¹⁰ God. 1575. Luka Teveljić ulaže u dva trgovačka društva 215 i 160 dukata (IAH III, 173, 176; sv. 136/H, br. 59, 108), 1576. sudjeluje u trgovačkom društvu za prodaju 755 barila srdela, a 1577. sklapa ugovor o zajedničkoj trgovini 290 milijara srdela (isto, 181, 183; sv. 136/I, br. 1, 40); 1577. daje u zakup 50 koza uz dohodak od 5 kalatra vune i 5 kalatra sira (isto, 185; sv. 136/I, br. 75).

¹¹ IAH III, 177, 182; sv. 136/H, br. 133; sv. 136/I, br. 10.

¹² V. bilj. 10; 1557. u trgovačko društvo se ulaže 60 cekina; 1576. Luka Teveljić ulaže u društvo robe i novca u vrijednosti 826 lira; 1576. dva brata Skrivanića ulažu u trgovačko društvo lađu i robu u vrijednosti od 410 lira, a Lovro Jelić svoj rad i 58 lira (IAH III, 146, 179, 181; sv. 136/B, br. 69; sv. 136/H, br. 172; sv. 136/I, br. 6).

pose su zanimljivi, u historiografiji inače nepoznati, podaci o čestom izvozu hvarskog vina u Senj.¹³

Pored građe o gospodarskoj povijesti, Arhiv Hektorović sadrži i vrlo zanimljive podatke o društvenom ustrojstvu otoka koji se udaljavaju od, u historiografiji uobičajena, područja o plemićko-pučanskim odnosima i njihovim suprotnostima. Sadržajna struktura podataka o hvarskom društvu XVI—XVIII. stoljeća vrlo je široka i istraživački vrijedna, jer nas uvodi u manje poznata i historiografski periferna zbivanja, od podataka o stvaranju novih naselja, preko neproučene građe o hvarskim bratovštinama i o hvarskim galiotima, do klimatoloških podataka i mentalne sfere.

Korisno je, barem usput, napomenuti da Arhiv Hektorović sadrži pravo obilje toponomastičke građe o otoku Hvaru, o čemu će nešto više moći kazati buduća toponomastička istraživanja, ali se valja više zadržati na građi o novima naseljima i demografskim promjenama, naprimjer, na podacima o Tadiji Kačiću iz Makarske. Potkraj XVI. st., čini se, mletačka uprava je dopustila Tadiji da se, zbog zasluga u ratovima protiv Turaka, naseli na Kablu i da tu podigne nastambe za sebe i obitelj. Dapače, vlada mu je povrh toga dodijelila i godišnju nagradu od 200 dukata, ali se stvaranju naselja na Kablu oduprla čitava hvarska komuna, svi njezini stanovnici, prije svega plemići, zastupajući gledište da Kabal, kao i Šćedro, Sv. Pelegrin i Rudina, mora ostati zajedničkim pašnjakom za sve stanovnike otoka. Spor između Hvarana i mletačke uprave oko Tadije Kačića, odnosno naseljavanja »morlaka« iz Krajine na otoku Hvaru, vodio se gotovo kroz čitavo XVII. stoljeće. God. 1623. predstavnici komune prosvjeduju i protiv odluke mletačke vlasti da se Tadiji Kačiću dodijeli zemljište u predjelu Plaže, gdje je trebao podignuti selo od 20 kuća i nastaniti 20 obitelji iz »turskih krajeva«. Prosvjedi Hvarana iz 1671. i 1675. pokazuju da je, u strahu od hajduka i »morlaka«, turskih podanika, na otok iz Krajine bilo prebjeglo stotinjak obitelji, što su važni podaci o pomacima stanovništva kopno > otok u epohi turskih ratova, pa bi ih valjalo pažljivo istražiti.¹⁴

Vrlo su vrijedni, a u historiografiji neistraženi, i dokumenti o hvarskim bratovštinama, u kojima se okupljalo pučansko stanovništvo otoka, ponešeno ne samo vjerskim osjećajem nego i željom da se stvore društveni okviri kolektivne sigurnosti i uzajamne pomoći. Skromno je istraženo gospodarsko poslovanje bratovština u mletačkom razdoblju, ne samo na Hvaru nego i širom Dalmacije, a Arhiv Hektorović i o tome čuva vrijednih podataka, kao, naprimjer, o bratovštini Presvetoga Sakramenta u Starom Gradu i njezinim приходima u moštu 1687. ili o poslovanju bratovštine Svetoga Sakramenta u Dolu iz druge polovine XVIII. st., za koje valja biti siguran da će ih buduća historiografija s velikom pažnjom proučavati.¹⁵

¹³ IAH II, 73—89, sv. 107, br. 2, poslovni dnevnik Mark-Antuna i Aleksandra Hektorovića 1752—1756, bilješka o izvozu 120 barila vina prema Zadru i Senju (76); III, 116—117, sv. 132, br. 18, bilješke Mark-Antuna Hektorovića o izvozu vina u Senj.

¹⁴ isto, I, 39, 93; sv. 45, br. 21, sv. 87, br. 3; II, 14, sv. 92, br. 55; III, 21, sv. 110, br. 6.

¹⁵ isto, I, 33, sv. 38, rukopis od 137 strana, spisi o poslovanju bratovštine Sv. Sakramenta u Dolu, 1754—1770, 1806; II, 19, sv. 93, br. 24.

Ali, time se ne iscrpljuje bogato vrelo podataka o hvarskom društvu u Arhivu Hektorović. Na prvi se pogled mogu činiti manje važnima dokumenti o društvenom redoslijedu pri crkvenim obredima i postupcima. Tako se 1691. spore hvarski plemići s hvarskim kaptolom o redoslijedu pri kađenju, škropljenju posvećenom vodom i sl., a generalni providur Danijel Dolfin naređuje 1693. da kaptol mora davati prednost predstavnicima plemićke općine pri škropljenju svetom vodom, uz prijetnju kazne od 200 dukata!¹⁶ Ipak, to je izvanredno važna građa za proučavanje društvenih mentaliteta u mletačkoj Dalmaciji. Kako li su u tim malim komunalnim društvima i sitne pojedinosti svakodnevice postajale neprobojnim staleškim bedemima! To su podaci koji nas uvode u jednu drugačiju povijest od uobičajene, u povijest ljudi, njihovih osjećajnosti i ponašanja, u područja ljudske svijesti u koja još nismo gotovo ni zakoračili, a kojima se itekako bavi svjetska historiografija.

Arhiv nas i drugim vrstama podataka povezuje sa suvremenim historiografskim nastojanjima. Tako se, naprimjer, Mark-Antun Hektorović u prije spomenutim popisima prihoda od 1724. do 1748. ne ograničava samo na gospodarske podatke, nego ih nastoji i protumačiti. On bilježi i utjecaj vremenskih prilika na količinu prinosa, pa kaže da 1724. od Velikog petka do 7. rujna nije padala kiša; 1727. su u svibnju mraz i bura opustošili polja; 1728. ljeti bijaše suša; 1745. je bila »nesretna« godina zbog magluština u polju ljeti itd.,¹⁷ što su također podaci koji će tek obogatiti naša buduća istraživanja.

Mogli bismo, dakle, zaključiti da građa Arhiva Hektorović osvjetljava manje poznate ili čak sasvim nepoznate pojave u hvarskom društvu i time omogućava odgovor na pitanja drugačija od uobičajenih u historiografiji. Koliko je, naprimjer, bio vrijedan rad galiota na mletačkim galijama? Ili: tko se bavio trgovinom sužnjeva u XVI. stoljeću? Notarski sveščić Petra de Bonifatiis pokazuje da se 1570. i 1571. dakle u doba ciparskog rata, plaćalo osobi koja je galiota godinu dana zamjenjivala u veslanju od 24 do 40 dukata, pa je to bila vrijednost jednogodišnjeg rada galiota.¹⁸ Dragocjeni su to podaci koji, dakako, tek otvaraju nova pitanja: bijaše li takva cijena jednogodišnjeg veslanja samo u godinama opasnosti, u doba ciparskog rata i prije bitke kod Lepanta? Nije li to tada, ustvari, bila cijena ljudskog života? A u sredini XVI. stoljeća cijena oslobođanja pojedinaca, što su ih u sužanjstvu držali senjski uskoci, bila je između 30 i 60 dukata, dok je za oslobođanje žene i sina, također prema hvarskom notarskom sveščiću valjalo platiti uskocima 100 močeniga i 30 zlatnih cekina.¹⁹ Ne samo da takvi podaci nešto točnije osvjetljavaju djelatnost senjskih uskoka, dajući im stvarnije značaj-

¹⁶ isto, II, 92—93, sv. 108, br. 10; III, 74, sv. 125, br. 3, 4; 87—88, sv. 127, br. 5 (građa o Hvaru i drugim gradovima mletačke Dalmacije, od Zadra do Kotora).

¹⁷ isto, III, 114—116, sv. 132, br. 3—14.

¹⁸ isto, III, 154—157, sv. 136/D, br. 2—4, 6, 18, 19, 65.

¹⁹ isto, III, 147—148, sv. 136/B, br. 101, 107, 1558; o otkupljivanju zadarskih sužnjeva u sredini XVI. st. usp.: Raukar — Petricioli — Švelec — Perićić, Zadar pod mletačkom upravom, 272—273.

ke, izvan romantičnih shema historiografije, nego istodobno još jasnije ocrtavaju tegobnost svakodnevice u dalmatinskom *Cinquecentu*.

Tri skromne knjižice Stijepa Plančića o građi Arhiva Hektorović uvode nas, prema tome, u životno uznemireni, jedva znani, razvoj društva na otoku Hvaru XVI—XVIII. stoljeća. Upozoriti na važnost te građe bijaše zadatak ovoga priloga.

Zusammenfassung

ZUM ARCHIV DER FAMILIE HEKTOROVIC

Tomislav Raukar

Der Verfasser berichtet über das dreibändige Werk von S. Plančić, Inventar archiva Hektorović (Inventar der Familie Hektorović), (Stari Grad, 1980—1984) und schildert die Arten und die Wichtigkeit des in diesem Archiv enthaltenen Materials für die Erforschung der Geschichte der Insel Hvar vom 16. — 18. Jh. Dieses Archivmaterial ist der Rest des einst reichhaltigen Archivs der Familie Hektorović, aus der auch der Dichter Petar Hektorović (1487—1572) stammt, das aber leider in den ersten Jahrzehnten unseres Jahrhunderts Opfer von Zerstörungen geworden ist. Jene 147 Bände des Archivs, die noch gerettet werden konnten, werden seit 1951 im Historischen Institut der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaft und Kunst in Dubrovnik aufbewahrt, und S. Plančić hat in dem genannten Werk eine umfangreiche Inhaltsangabe davon gegeben. In dem Archiv Hektorović sind selbstverständlich viele Angaben über die Besitztümer und die Tätigkeit der einzelnen Familienmitglieder enthalten, aber auch viel mannigfaltiges Material über die Gesellschaft auf der Insel Hvar im 16. — 18. Jh. Das Material enthält wertvolle Angaben über die Landwirtschaft und Viehzucht auf der Insel, über Handwerke, Handel und Finanzgebahren, über kroatische Ortsnamen, über Zuwanderungen vom Festland und das Entstehen neuer Siedlungen, ferner über gesellschaftliche Beziehungen, die wirtschaftliche Grundlage der einzelnen Gesellschaftsschichten, die Bruderschaften und deren Tätigkeit usw. Das Hektorovićarchiv ist eine wichtige, historiographisch noch sehr wenig erforschte Quelle für die Geschichte der Insel Hvar in der venezianischen Zeit.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAC: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šaljite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 30.000 d

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1989.